

UREDNIŠTVO IN UPRAVA
Videm - via Vitt. Veneto, 32
Tel. 33-46 - Poštni predal 186
Glavni in odgovorni urednik
VOJMIR TEDOLDI
Tiskarna T. Marioni - Videm

MATAJUR

GLASILO SLOVENCEV V VIDEMSKI POKRAJINI

NAROČNINA:
Za Italijo: polletna 600 lir -
letna 1000 lir - Za inozemstvo:
polletna 800 lir - letna 1500 lir
Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 50 lir

Leto XVII - N. 15 (352)

Udine, 15. septembra 1966

Izhaja vsakih 15 dni

Nauk Južne Tirolske

Pod gornjim naslovom je objavil «Primorski dnevnik», osrednje glasilo Slovencev v Italiji, uvodni članek v zvezi z zločinskimi atentati na Južnem Tirolskem. V članku je pravilno nakazano ozadje teh dogodkov ter predvsem ugotovljeno, kako nepomirljivi ekstremistični krogi nereseno manjšinsko vprašanje zlorabljajo za svoje rovarjenje. To mnenje se povsem strinja z našim stališčem, zato glavne misli iz članka ponatiskujemo v našem listu.

Na Južnem Tirolskem se ponovno čujejo rafali brzostrelk in pokajo bombe.

Trije mladi finančni stražniki so se vracali iz gostilne proti kasarni, ko so padli v zasebo; prvega je rafal na mesu ubil, drugi je podlegel čez nekaj časa težkim ranam, tretji pa je še pravočasno skočil v lahek obcestni in se rešil.

Le malo časa je minilo in eksplodirala sta dve bombi, obe narejeni z dobrim poznavanjem eksplozivov ter atentatorje ubila in postavljena ne oziraje se na število smrtnih žrtev, ki bi jih lanko povzročila. Prav obratno, vse kaže, da so atentatorji hoteli smrtno žrtve, saj so okoli 4 kg težko bombo iz dinamita postavili v sodno palačo, drugo pa na cesto, ... je zelo prometna.

Po letu dni relativnega miru je torej na področju Južne Tirolske zopet v teku svojevrsna kriminalna dejavnost, ki prihaja do izraza v nediscipliniranih in začetnih atentatih.

Vendar pa je tokrat prišlo očitno in jasno do izraza nekaj novega: južno-tirolsko prebivalstvo avstrijske narodnosti je tokrat te atentate obsodilo brez kakršnih koli pomislekov za to, kar so — čisto navaden kriminal. Finančni stražnik D'IGNOTI se je zdrvil v bolnišnici v kraju San Candido, kjer je tudi podlegel ranam. Občina je v rokah avstrijske tu prebivajoča večina in občinski svet je izrazil željo, da se vrši pogreb pri njih, saj se je v njih kraju mladi fant boril s smrtjo in podlegel ranam. Po vseh vesteh je južno-tirolsko prebivalstvo tudi avstrijske narodnosti sodelovalo s policijskimi organi in nudilo tako v primeru napada iz zaseke kot glede obeh bombnih atentatov.

Dejstva torej govore, da ne gre za teroristično obliko borbe lokalnega prebivalstva, temveč za divjaške napade, ki so bili pripravljeni v tujini in ki nimajo za cilj zaščite in obrambe manjšinskih pravic. Očitno gre za tradicionalni nacizem in fašizem, ki skuša izkoristiti položaj v Južni Tirolski v svoje posebne namene. Obupati spomine na preteklost, ustvarjati ozračje nezaupanja in s tem tudi ustvarjati pogoje za obnovu vsega tistega, kar človeštvo upa, da je že premagano in premosteno.

Ni slučajno, da je še pred bombnim napadom bavarska televizija oddajala intervju z dvema znanima teroristoma, ki sta zagovarjala atentatorje, in da so ta intervju mirno posneli na avstrijskem ozemlju. Kot je tudi značilen formalni in izmikajoči se odgovor zapadnonemške vlade, češ da nima nobenega nadzorstva nad to televizijsko postajo, ko je proti takemu ravnanju z uradno noto protestirala italijanska vlada.

Celoten primer skriva v sebi vrsto nevarnosti. Znano je, da obstaja nacistična internacionala in tesna povezanost med italijanskimi ter nemškimi nacisti, ki izrabljajo položaj v Južni Tirolski vsak v svoje namene, čeprav se na zunaj kažejo kot najhujši nasprotniki. In tudi tokrat smo imeli po eni plati opravka z izjavami po bavarski televiziji, po drugi pa z bučnim govorom fašističnega prvaka Almiranteja v italijanskem parlamentu.

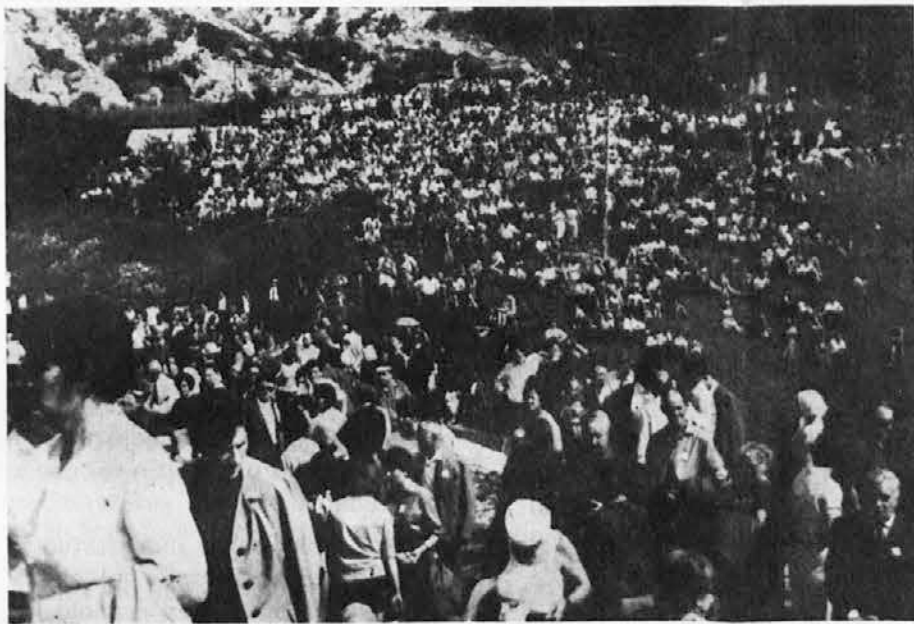
Iz navedenega sledita dva zaključka: Vsako nereseno vprašanje lahko služi za pretvezo, da se ga polaste krogi, ki ga skušajo izkoristiti v svoje nič kaj posebne namene. To nedvomno velja tudi za položaj manjšine v Južni Tirolski, ki še vedno ni dosledno urejen in to tako v okviru notranje italijanske zakonodaje ter predvsem ustavnih določil, kot tudi z vidika mednarodnih odnosov, točneje predvidevanj, mnogokrat napovedanih in še vedno ne zaključenih italijansko-avstrijskih razgovorov. Ne gre torej samo za policijo, za njene napore, da ob podpori prebivalstva ujame atentatorje in tako onemogoči teroristično dejavnost, temveč prvenstveno za ustvarjanje okolja in pogojev, ki bodo atentatorjem odvzeli kakršno koli pretvezo za njihovo dejavnost. To pa je vprašanje dosledne demokracije in političnega načina rešitve problemov.

Nič manj važen ni nauk, ki sledi za naše področje, kjer prav tako prebiva manjšina, ki uživa mnogo manjše pravice in manjšo zaščito kot avstrijska v Južni Tirolski. Slovenski manjšini se niti ne sanja, da bi se poslužila sredstev, kot jih uporabljajo nacisti. Tega si ne želi in noče, ne samo iz moralnih razlogov, temveč ker istočasno dobro ve, da je samo v odkritem demokratičnem razvoju pot in način, da se njena vprašanja rešijo.

V KRAJU, KJER JE BIL ROJEN SIMON GREGORČIČ

Velika slovesnost v Vrsnem pod Krnom ob šestdesetletnici pesnikove smrti

Hišo, kjer se je rodil Simon Gregorčič, so odkupili in preuredili v muzej - Slavnosti so se udeležili najvidnejši predstavniki političnih in kulturnih krogov in več tisoč ljudi iz raznih krajev Slovenije in zamejstva - Simbolično darilo kulturnega društva "Ivan Trinko", v Čedadu

V nedeljo, dne 11. t.m. se je zbralo na Vrsnem pri Kobaridu okoli deset tisoč ljudi iz Slovenije, Tržaškega, Goriškega in Beneške Slovenije, da bi počastili 25-letnico vstaje slovenskega ljudstva in se udeležili slovesnosti odprtju muzeja, posvečenega «goriškemu slavčku» in zboru brigade, ki je nosila njegovo ime.

Kako globoko občutena je bila slovesnost, dokazuje prisotnost visokih kulturnih in oblastvenih predstavnikov Slovenije in zamejstva; med njimi so bili tajnik CK ZKS Viktor Avbelj in Albert Jakopič, podpredsednik vlade SR Slovenije Beno Zupančič, predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti Josip Vidmar, pisatelj France Bevk, general Jaka Avšič, ki je poveljeval partizanskemu pohodu v Beneško Slovenijo, predsednik Slovenske kulturno gospodarske zveze iz Trsta Boris Race, predsednik Slovenske prosvetne zveze iz Trsta dr. Robert Hlavaty, pisatelj Boris Pahor, tajnik Kulturnega društva

«Ivan Trinko» v Čedadu Izidor Predan in nešteti drugi.

Slavnost je začel predsednik tolminske občinske skupščine Franc Skok, ki je poudaril pomen proslave na Vrsnem ter orisal vpliv Gregorčičeve pesmi na borbene pripravljenosti primorskega ljudstva. Za njim je povzel besedo podpredsednik republiškega izvršnega sveta Beno Zupančič.

Beno Zupančič je uvodoma poudaril, da so prazniki, ko se zbiramo ob rojstnih hišah velikih mož, posvečeni našim prizadevanjem, da bi izpolnili dolžnosti, ki so nam jih veliki možje naše preteklosti naložili ali ki smo si jih sami z njihovo pomočjo naložili. Ob tem spoznavamo, kako je zmeraj po svoje živo vzpodbudno in vsestransko vse tisto, kar so si ljudje priborili ali ustvarili včeraj ali danes.

Potem je nadaljeval: «Zbrali smo se, da bi tudi na ta način posredovali svoje življenjsko izkustvo mladim rodovom, da

bi ohranili pesnikovo hišo kot spomin na vse tisto, kar je treba v ljudeh ali ljudem ohraniti kot večno živ klic po življenju, po človečnosti, po lepoti, po prostosti.

Naša zgodovinska usoda je bila bridka, tako kot je bila bridka usoda naših velikih duhov, zgodovina nas je silila, da smo se veliko prej bojevali z besedo kot z mečem. Veliko prej smo se oplajali s prividi prostosti kot prostostjo samo. Ustvarjalce naše kulturne dediščine smo priznali največkrat šele potem, ko so v naši provincialni majhnosti in razcepljenosti onemogli. Njihova imena smo ponavadi pozno zapisali na pročelja ulic ali šol ali kulturnih hiš, še mnogo pozneje na bojne prapore slovenske osvobodilne vojske».

Podpredsednik izvršnega sveta je zaključil svoj govor z besedami: «Naj ste šolarji ali študenti, delavci ali kmetje, šolniki ali umetniki, naj ste borci iz Gregorčičeve ali katerikoli druge naše brigade, naj ste stalni obiskovalci planinskega raja, naj ste doma od tod ali drugod, naj vam bo vsem ta praznik praznik najboljšega v človeku. V tem ljudstvu, ki ni rodilo samo enega pevca, ki je rodilo Gregorčičevce in še mnoge druge puntarje, ki je rodilo ljudi, ki danes vsak dan grade svojo lepo deželo, da bi bila še lepša, da bi bila še bolj bogata, da bi bil človek v njej čimbolj človek».

Borce Gregorčičeve brigade in druge udeležence slavja na Vrsnem je nato pozdravil general Jaka Avšič. Taborniškemu odredu iz Tolmina je izročil zastavo, ki nosi ime po pesniku Simonu Gregorčiču.

Prvi del proslave so med drugim izpolnili s številnimi kulturnimi točkami, pevska zborja iz Branika in Dornberga, rudniška godba na pihala iz Idrije ter član SNG iz Ljubljane Stane Sever.

Svečanost se je nadaljevala pred pesnikovo rojstno hišo, ki so jo s prispevki Slovencev v domovini in tudi v zamejstvu odkupili ter spremenili v muzej, v katerem so zbrali vse ostalino o pesniku, da bi bila na voljo vsem, ki bodo prihajali v ta rajskomili kraj ter si želeli seznaniti se

z življenjem in delom našega pesnika. V treh sobah so uredili spalnico in dnevno sobo in sestavili rodomnik vseh prednikov. Na steno so obesili tudi oljnat sliki čedadskega slikarja Bronta, ki je po fotografiji portretiral Ivana Trinka, velikega slovenskega duha. Slika, ki jo je podaril Izidor Predan, tajnik društva v Čedadu «Ivan Trinko», hoče simbolizirati neuničljive vezi med brati ob Soči in Nadiži, ki sta jih stala pesnika, duhovnika — človeka.

Muzej je odprl pisatelj France Bevk z lepim nagovorom. Pred izročitvijo hiše, je France Bevk orisal s toplimi besedami življenje in delo Simona Gregorčiča. Med drugim je dejal: «Ozkosrčni napadi na Gregorčiča so malone pozabljeni. Njegova pesmi pa še vedno žive in bodo živle. Za nas ni bil samo pesnik, ki je dal naši prebivajoči se narodni zavesti pesniškega izraza, bil nam je tudi učitelj domovinske ljubezni, ki jo je budil in utrjeval v naših srcih in nam zbujal narodni ponos. Njegova zasluga je, da je v toliki meri rasla samozavest vsega naroda, še posebno primorskega. Ljudstvo pa je v dneh narodnega zatiranja in muk črpalo iz njegovih pesmi tolažbe in bodrila».

V Poadizju še vedno pokajo bombe in sejejo smrt

V Južni Tirolski je ponovno eksplodiral pekleni stroj, ki je zahteval dve smrtni žrtvi: ubita sta bila dva finančna stražnika, od katerih eden pripadnik avstrijske narodne manjšine, hudo pa je ranjen 27-letni poročnik finančnih straž.

Nacistični atentatorji so po vsej verjetnosti položili na do sedaj nepojasnjen način 25 kg eksploziva v dimnik manjše stražarnice, ki je v bližini Brenerja in komaj 800 metrov oddaljena od avstrijske državne meje. Ko je iztekel urni mehanizem, je eksplodiral tritol, ki je dobesedno razrušil poslopje, k nesreči pa so površ še eksplodirale ročne bombe, ki so bile na mizi, pri kateri sta sedela poveljnik stražarnice in poročnik.

Gre torej za tipičen atentat nacističnih zločincev, zaradi katerih je samo letošnje poletje izgubilo življenje kar pet mladih finančnih stražnikov.

Ogorčenje Italijanske javnosti je izredno in je prišlo do izraza v številnih izjavah vladnih predstavnikov, predstavnikov političnih strank ter zahtevah po odločnih nastopih.

Izjava predsednika republike Saragata v nedvoumnom jeziku govori o krivdi neonacistov in zahteva v tej zvezi odločne posege, da se ne samo preprečijo atentati, temveč da se začne odločna borba z njihovimi podporniki, s tistimi, ki se z atentati okoriščajo.

Zanimivo je dejstvo, da so izjave vseh političnih krogov, ki se sicer z različnih zornih kotov sklicujejo na demokracijo in na odporiško gibanje, v bistvenih potezah enake: tako KPI, kot PSDI, PSI in KD namreč ostro obsojajo nacistične zločince, prav atentati pa jih spodbujajo k pozivom doslednejšemu izvajanju demokratičnih načel, na katerih temelji nova demokratična Italija in ki vsebujejo tudi določila o zaščiti narodnih manjšin.

Nedvomno bodo zanimivi mednarodni odmevi, ki so odločilni, saj ni nobenega dvoma, da so tudi ti atentatorji prišli ali neposredno iz Avstrije, oziroma — kar je še verjetnejše — iz Nemčije v Avstrijo in od tam na Južno Tirolsko. Prav tako tudi ni nobenega dvoma, da jih podpirajo nemški in avstrijski neonacistični krogi.

Takoj je interveniral zunanji minister Fanfani, ki je zahteval od avstrijske vlade odločne ukrepe, da zaščiti mejo in da kaznuje podpihivalce zločinov.

VALORIZIRATI DOLINO SV. LENARTA

Nujno potrebno bi bilo izboljšati cesti proti Pikonom in Stari gori

Pospešiti razvoj turizma in gostinstva - Možnosti industrializacije - Iz Stare gore se nudi krasen razgled po vsej furlanski nižini do Jadrana - V starem svetišču, ki je posvečen črni Materi božji, se verniki izpovedujejo v italijanskem in slovenskem jeziku

SEPTEMBER 1966 — Vsakokrat ko se podamo v dolino Sv. Lenarta — ta je najbolj obsežna in najbolj ravna dolina v Beneški Sloveniji — nas obdajajo vedno novi občutki. So občutki, ki izhajajo predvsem iz narave, ki je tu nenavadno očarljiva in iz čistega zraka, ki polni in utrjuje pljuča. Senlenarška dolina je namreč bujno zelena in jo prepaja balzamični zrak in poleg tega nudi tudi prekrasne panorame, ki jih je kje drugje težko najti. Za kakih 15 km jo namaka Kosca, ki izvira na pobočju Kolovrata. Njeno vodovje priteče v Sv. Lenartu, potem ko se je v Skrutovem izlila v pritok Reko.

Z ekonomske plati se v dolini Sv. Lenarta ni od zadnjega našega obiska nič spremenilo. Oči so nam nehotе zopet zastale na tovarni cementa, ki jo je dala pred leti zapreti in podreti «Italcementi» družba, ki je spodrinila staro furlansko družbo «Cementi del Friuli» (in tako je nehala obratovati tudi cementarna v Vidmu kljub protestom in borbi vodstva, katerega je podpiralo s svojo solidarnostjo vse furlansko prebivalstvo, ustanove in oblasti).

Na Sv. Lenart gravitira tudi ekonomija občin Srednje, Dreke, Grmeka in delno tudi okolica Ažle; vsa ozemlja, katerih ljudje so bili zelo prizadeti, ko so zaprli v Čedadu tovarno taninskih ekstraktov.

Da smo prišli iz pokrajinske ceste do podrte cementarne, smo morali preko mosta, katerega so pred nedavnim popravili. Od tu dalje vodi zelo slaba pot proti Pikonom, ki ležijo precej visoko v hribu. Do vasi bi bilo potrebno zgraditi še poldrug kilometer kolovoza, da bi bila vas pove-

zana z Dolenjo Mjerso, ki leži v dolini. Tu, v Dolenji Mjersi, obstoja edini skromni vir dela: opekarna, ki zaposluje kakih trideset delavcev.

Hudournik Kosca dostikrat prestopa bregove in napravlja, posebno v Skrutovem,

veliko škodo, ker odnaša rodovitno zemljo, naplavlja pa prod in pesek. Nekaj izboljševalnih del so sicer že izvedli, a to je še vse premalo.

Morda so nekoč v teh krajih — v mi-

Nadaljevanje na 2. strani.

Na sliki vidi mo zaselek Stare gore s svojim znamenitim svetiščem, ki privablja vernike od vsepovsod, največ pa iz sosednjih slovenskih vasi. Od tu se nudijo na vse strani prekrasni razgledi

Iz Terske doline

Za rešitev najnujnejših problemov

Pred nedavnim so se sestali na občinskem sedežu v Njivici občinski svetovalec z županom na čelu, deželni odbornik za kmetijstvo adv. Antonio Comelli, pokrajinski svetovalec Beorchia in poslanec Bressani, da so razpravljali o težkih problemih, ki tarejo te gorske kraje. V prvi vrsti so poudarjali, da bi bilo nujno potrebno urediti ceste in ojačiti vodovod in razpravljali o turizmu, ki bi se mogel še bolj razviti, posebno v Zavrhu, če bi se v prid tega kaj ukrenilo. Poslanec Bressani, adv. Comelli in adv. Beorchia so obljubili vso svojo pomoč.

Spomenik padlim na gori Bernardi

Preteklo nedeljo se je vršilo na gori Bernardiji slavnostno odkritje

spomenika padlim alpinistom divizije «Julia», ki so izgubili življenje na raznih frontah. Svečanosti so se udeležile vojaške in civilne oblasti ter mnogo preživelih alpinistov.

Plaz zasul cesto

Zaradi močnega dežja se je na cesti, ki vodi iz Njivice v Brdo, utrgal velik zemeljski plaz in jo zasul. Pravijo, da je bilo več kot dvesto kubičnih metrov zemlje in zato je bil promet dlje časa ustavljen in motorna vozila so morala voziti preko Zavrha in čez Presako. Cesta je že sama po sebi slaba, čeprav jo prištevajo k «turističnim cestam» in zato bi bilo prav, da bi jo vsaj sedaj, ko je bila poškodovana, spravili v red in seve-

da tudi razširili, kar je že dolgo v načrtu.

Pevski zbor «Stelutis alpinis» v Kobaridu

Pred nedavnim je pevski zbor «Stelutis alpinis» iz Brda, ki ga vodi učitelj Karlo Noacco iz Viskorše, nastopil v Kobaridu, Tolminu in Mostu na Soči. Ob kostnici pri Sv. Antonu v Kobaridu so zapeli tudi znano furlansko pesem «Stelutis alpinis». Pevce je spremljal predsednik pevskega zbora Domenico Zannier, župnik iz Brda.

Iz pod Matajurja

Iz občinske seje

Na zadnjem zasedanju občinske seje, ki se je vršila prve dni avgusta, so med drugim sprejeli tudi obračun za leto 1965 in ob tej priložnosti sklenili, da bodo pristopili k industrijskemu konzorciju za čedadsko področje. Župan je prisotnim tudi razložil koristi, ki jih bo imela Nadiška dolina od tega konzorcija.

Potres v Jeroniščih

V Jeroniščih so pred nedavnim začutili lažji potresni sunek, ki pa na srečo ni prizadel na vasi nika-ke škode. Nekaj škod so utrpeli le ceste v višje ležečih krajih, kajti prav v tistih dneh so bili hudi nalivi in se je utrgalo več zemeljskih plazov.

Iz Nadiške doline

V Trpečem se je podrla hiša

Pred nedolгим se je zaradi neprestanega dežja, ki je zrahljal že razpokane in stare zidove, porušila v Trpečem hiša Faustina Mašere, ki se je pred leti izselil z družino v Švico. Najprvo se je porušila streha, ki je zgrmela na cesto in blokirala ves promet, potem so pa podrli vso hišo, ker je pretela nevarnost, da se zdaj zdaj poruši.

Tako polagoma razpadajo hiše naših emigrantov ena za drugo. Če si ne bodo ustvarili novega doma na tujih tleh, na stara leta ne bodo imeli nobene strehe nad glavo. žalostno, toda resnično.

Državni prispevek za javna dela

Ministrstvo za javna dela je sporočilo, da je nakazalo špeterski občini 11 milijonov 120 tisoč lir za vodovod v Dolenjem Brnasu in za napeljavno odtočnih kanalov v Špetru. Z deli bodo pričeli v kratkem.

NESREČA NE POČIVA - Lastnik mline v Špetru Renzo Gubana si je pri delu zelo poškodoval prste leve roke. Moral je iti v čedadsko bolnico, kjer so izjavili, da bo ozdravil v dveh tednih.

V bolnico so morali peljati tudi trinajstletnega Bruna Raccarja, ker je padel s kolesa in si zlomil desno nogo. Ozdravil bo v enem mesecu.

Pa tudi 63 letna Antonija Koren iz Gorenjega Brnasa ni imela sreče to poletje. Spodrsnelo ji je po stopnicah in se je pri padcu močno udarila v glavo in dobila šok.

Podbonesec

Izrečno čeber malobojni promet

Mali obmejni promet v naših krajih je meseca avgusta dosegel rekordno število: 63.297 prehodov. Oj teh je bilo 41.965 italijanskih potnikov in 18.837 jugoslovanskih. Največ prehodov je bilo skozi obmejni prehod v Štupci, kjer so jih zabeležili kar 57.553, medtem ko je bilo skozi ostale prehode takole gibanje: skozi Učjo 1.167, skozi Most na Nadiži pri Platiščih 482,

Srednje

Občina pristopila k industrijskemu konzorciju

Tudi občina Srednje, kakor druge občine Nadiške doline, je pred nedavnim privolila za vstop k konzorciju za industrializiranje gorskih in predgorskih krajev čedadskega okraja. To so sklenili na zadnjem občinskem svetu, ki se je vršil sredi avgusta. Ob tej priložnosti je svet dal pokrajini tudi dovoljenje za ureditev turistične ceste, ki vodi na Staro goro in potrdil ustanovitev lovske rezerve na občinskem teritoriju Sprejeli so tudi načrt za ureditev občinskih cest, ki jih je poškodovalo neurje in za katere je dežela dala 2 milijona lir prispevka.

Nesreča pri balincanju

Benjamin Qualizza je bil zelo nesrečen pri balincanju, a ne zato, ker je izgubil igro, ampak ker ga je njegov soigralec zadel s kroglo naravnost v nos in mu ga zlomil. Morali so ga peljati v čedadsko bolnico, kjer so ga pridržali s prognozo treh tednov.

OBLICA. Notranje ministrstvo je dodelilo občini Srednje pol milijona lir kot prispevek za gradnjo kanalizacije v Oblici in Černetičih.

SREDNJE. Poročila se je naša va-

ščanka Elda Markič z uradnikom Viktorjem Snidero iz Čedada. Prijatelji jima želijo mnogo sreče v zakonu.

Sv. Lenart

Pater Avguštin Ošnjak na domačih tleh

Po 42 letih odsotnosti se je zopet povrnil v Osnje, svojo rojstno vas, pater Avguštin Ošnjak. Po duhovniškem posvečenju je pater Avguštin šel v Združene ameriške države, kjer je potem postal rečni profesor na univerzi v Chicagu in je poučeval filozofijo. Pater je prišel domov zato, da bo v rojstni vasi bral zlato mašo. Star je 76 let.

Iz Rezjanske doline

Veselo praznovanje «Šmarne miše»

Tudi letos so po vsej rezjanski dolini prav veselo praznovali 15. avgust ali «Šmarno mišo», kakor imenujejo ta praznik Rezijani. Za to priložnost so prišli domov nešteti emigranti iz raznih evropskih držav, kjer so na sezonskem ali stalnem delu.

Za veselo praznovanje je poskrbel poseben odbor, ki so ga ustanovili, da je izdelal dober program. Seveda so vključili v program tudi nastop folklorne rezjanske skupine, da je veselo zaplesala ob zvokih citer. V Ravenci je domači župnik ta dan blagoslovil tudi vsa motorna vozila, ki jih je v Reziji danes že kar precej. Organizirali so tudi bogat srečolov in fotografsko razstavo, zvečer so pa prižgali umetni ogenj. Na praznovanje je letos prišlo tudi dosti ljudi iz sosednjih krajev Slovenije, posebno iz Gornjega Posočja nekaj na tudi iz Bolgarije in Madžarske, kjer imajo nekateri Rezijani svoje sorodnike.

Nov župan

Župan Marcellino Pielich, ki je bil izvoljen pri teh zadnjih volitvah, je iz osebnih razlogov podal ostavko. Sedaj so izvolili za novega župana Perikleja Beltrame iz Ravence.

TAVORJANA

Občinskemu svetu potekel mandat

Občinskemu svetu v Tavorjani je potekla mandatna doba in zato bodo kmalu nove volitve. Svet se je zadnjikrat sestel koncem avgusta meseca, da je sprejel občinski proračun za leto 1965 in da je pristopil k industrijskemu konzorciju za gorsko in predgorsko področje čedadskega okoliša.

NA KRATKO Povedano

TAVORJANA. Poročil se je poštni uradnik Alceo Calcaterra z delavko Edo Scaravetto iz Čedada in uradnica Costaperaria Giannina z Italom Lorenzinijem iz Čedada.

ČELA. V bolnico so morali peljati 43 letnega Gina Deganuttija iz Čel, ker je padel iz zidarskega odra in si zlomil levo roko. Ozdravil bo v enem mesecu.

HLODIČI. Tele dni so začeli obnavljati asfalt na cesti, ki vodi iz Hlodiča v Peternel, ki leži že v drevski občini. To delo je bilo potrebno, ker je bil asfalt na več krajih poškodovan.

PORČINJ. Ljudje so z velikim zadovoljstvom sprejeli novico, da je dežela nakazala ahtenski občini 15 milijonov lir za izvedbo javnih del. Najprvo nameravajo zgraditi prvi del ceste v Porčinju iz Raven.

NADALJUJE IZ PRVE STRANI

Proti Pikonom in Stari gori

slih imamo dolgo dobo vlade beneških dožov, vlado, ki jo je odpravil mladi Bonaparte s pogodbo v Campoformidu (1797) — ljudje živeli bolje, kajti v «kamunjah» (sosesčine) so uživali široko ekonomsko in politično avtonomijo, saj so imeli celo svoj parlament, ki so ga imenovali «Mjerska banka», katerega člani so svobodno in javno razpravljali o splošnih problemih doline.

Ko gre človek po dolini, vidi czirajoč se naokoli vse polno možnosti izboljšanja. To področje je kot nalašč ustvarjeno za industrije in za gostinstvo. Seveda ni tudi puščati v nemar tradicionalnih dejavnosti hribov, polj, hlevov in obrtništva. Treba bi bilo tudi pomagati, da se utrdi zadrugištvo, da se ustvarijo ustanove, tudi kulturne, ki bi skrbele za ekonomski in socialni razvoj doline in bi se na ta način omilila emigracija, zaradi katere se na žalost danes izpraznjuje vasi in zaselki. Skratka, dolino Sv. Lenarta bi bilo potrebno spremeniti v kmetijski, industrijski in turistični center, od katerega bi ime korist tudi sosednje doline.

Iz Sv. Lenarta se nikakor nismo mogli vrniti takoj nazaj, preveč nas je vlekle na Staro goro, k svetišču, ki je posvečeno črni Materi božji, katero imenujejo tudi «Castellana» ali živa Madona. V bližini svetišča stoji tudi velikanski križ, katerega se vidi daleč naokoli in tudi ponoči, ker je razsvetljen.

Vzpenjajoč se po hribu navzgor nam je pogled padel na lepo Idrijsko dolino in goriška Brda preko meje. Cesta postaja, ko zapustimo vas Jagnjed, sila slaba, kamnita in jamasta. Vemo, da se je na pravem mestu že govorilo o tej cesti in zato je upati, da jo bodo popravili.

Mimogrede smo v Utani uzrli kapelico, ki stoji ob cesti sredi vasi in slovenski napis: «Brezmadežna spočeta, prosi za nas».

Končno smo dospeli na «plac» starega srednjeveškega zaselka. Kako krasna panorama: Kanin, Matajur, Krn, fantastična trojica mogočnih gorskih velikánov in spodaj svetla dolina Sv. Lenarta. Pogled nam pade tudi na lepo Idrijsko dolino, na goriška Brda onkraj meje in po širni fur-

Sv. Lenart in njegova prekrasna kotlina bi bila kaj prikladna za industrijski in turistični razvoj

KAJ PIŠEJO DRUGI

IVAN TRINKO GENIJ, ZASTAVA

V posebni številki videmskega dnevnika, ki je izšel ob priliki stoletnice, kar je vkorakala v Videm italijanska vojska, so se spomnili tudi našega Ivana Trinka, ki z Guyonom, Podrekom in Musonijem tvori krog najznamenitejših in vdanih mož naše zemlje.

Njegov lik in lik Giuseppeja Ellera, ki je bil tudi duhovnik, je opisal Giancarlo Menis. «Blag, sanjač, optimist Ellero; uravnovešen, energičen, pesimist Trinko. Različne so bile tudi njune navade in preferen- ce, toda skupna obema je bila ljubezen do znanosti. Oba, ki sta bila željna uka, sta čitala mnogo, klasič-

njal o slovensko-furlanskem narodu, ki naj bi postal resnični in dinamični most med veliko italijansko civilizacijo in plemenito slovansko kulturo ».

Njegova klasična formacija sama ga je privedla, da je ulival v samega sebe — kot je pisal prof. Andrej Budal — ideale moderne slovenske literature z «lepoto prednikov, močjo krščanstva in z nešteti poetičnimi lepotami, katerih je italijanska literatura od Danteja do Manzoni in do današnjih dni tako bogata in mnogotera ».

«Ta plemeniti in krščanski ideal predstavlja inspirativni center vse Trinkove delavnosti; je prevladujoč motiv njegove mladostne poezije, je vodilna nit njegovih kritičnih in zgodovinskih raziskovanj, je razlog njegovega aktivnega udejstvovanja v političnem življenju. Na tej meji je bil prvoborec, izpostavljen nerazumevanjem in obrekovanjem pred- znih nacionalistov, dostikrat sam s svojo neustrašno vztrajnostjo ».

V pokrajinskih volitvah leta 1902 je bil Trinko izvoljen v čedadskem okrožju in je bil prvi duhovnik, ki je stopil v pokrajinski svet. Ob tej priliki, omenja Menis, «La Patria del Friuli», časopis, za katerega se prav gotovo ne more trditi, da je klerikalen, piše «da je Ivan Trinko vzvišen genij in široko cenjen na Dunaju in drugod zaradi svojih študijev... Književnik, folklorist, glasbenik, zgodovinar je eden od predstavnikov kulture in inteligence našega patriarhalnega semenišča ».

Nato še dodaja člankar: «Brez dvoma je Ivan Trinko največja osebnost, ki jo je kdaj dala plemenita in zanemarjena zemlja in zato ni čuda, da je postalo danes njegovo ime zastava vseh tistih, ki delajo za dvig tega naroda ».

Nato, nanašajoč se na Ellera kot na Trinka, opozarja, da «meje njihov likov že označuje zgodovina in so očitne v isti, ki je včasih naivna, romantična vizija resničnosti, ki je

dominantna kategorija njunih časov in ki se more zlahka videti kako v njih manjka življenjska realistična povezanost na kulturo in tradicije avtentične Furlanije. Dovolj je, da prečitamo prve verze Ellejeve lirike, ki nosi naslov «Slavia» in je posvečena prav Ivanu Trinku:

A la vostra bandiera, spiegata nel
ridente
albore del mattino,
forti fratelli slavi, io piego rive-
rente
il mio fronte latino.

(Vaši zastavi, vihrajoči v nasme- jani jutranji zori, močni bratje Slo- vani, spoštljivo klanjam moje čelo latinsko).

Pesnik nadaljuje v tej stalni opo- ziciji med latinskimi veličinami in slovansko bujnostjo, kjer, kakor vsakdo vidi, ni več mesta za Furla- nijo, ki ni drugega kot privesek rimskega sveta, brez individualno- sti, brez originalne omike.

To je ista vizija, ki jo srečujemo v nekaterih Trinkovih pesmih, na primer v pesmi «Oglej» (Aquila) in «Pad Ogleja» (Eccidio di Aquileja).

PRI LIKANJU ZASMOJENO PE- RILO še ni uničeno. Na liter vo- de odmerite po pol žlice borak- sa in namočite poškodovane ko- se v tej raztopini. Izplaknite jih v čisti vodi.

POKVARJENA KLJUČAVNICA: Če zapaš pri ključavnici noče v vdolbino, ga namažite z lojem. Če še to ne zadošča, potem opilite vdolbino.

MOTNO OGLEDALO se da po- praviti: vlijte nekaj gorilnega špirta na krpo in zdrgnite z njo ogledalo; potem ga očistite kot navadno.

Sporočilo videmske partizanske organizacije ANPI v zvezi s terorističnimi atentati neonacistov

Pokrajinski odbor Zveze italijanskih partizanov ANPI v Vidmu je zaradi zločinskih atentatov neonacistov v Poadižju poslal sledeče brzojavke predsedniku vlade posl. Aldu Moru, notranjemu ministru posl. Tavianiju in poveljniku Legije finančne straže v Vidmu:

«Gospodu poveljniku Legije finančne straže v Vidmu. Prosimo, da izrazite našo najglobljo žalost svojcem finančnih straž, žrtev neonacističnega terorizma, ki ga inspirira bonnska Nemčija ».

«Notranjemu ministru posl. Emiliju Tavianiju v Rimu. Izražamo naše razjarjenje proti neonacističnim atentatorjem, ki so povzročili smrt italijanskih vojakov v Poadižju. Še enkrat pri- javljamo kriminalno-provokatorsko inspiracijo in podporo, ki jo daje bonnska Nemčija ».

«Predsedniku ministrskega sveta posl. Aldu Moru v Rimu. Prosimo Vas, da močno obsodite neonacistični revanšizem bonnske Nemčije našo zaveznico v Nato in inspiratoriko terorizma v Poadižju, ki je povzročila smrt naših vojakov ».

iz proslave na Vrsnem pri Kobaridu: tajnik Prosvetnega društva «Ivan Trinko» v Čedadu, Izidor Predan izročča pisatelju Francetu Bevku Trinkovo sliko, ki so jo obesili v Gregorčičevi rojstni hiši, katero so spremenili v muzej. Slika hoče simbolizirati neuničljive vezi med Slovenci ob Soči in Nadiži, ki sta jih stkala pesnika, duhovnika - človeka

Kemt in vrtnar sredi septembra

Na njivi: Nadaljujemo s setvijo prezim- nih rastlin. Pričnemo z ruvanjem temne pese. Preden jo vzimimo, moramo pusti- ti, da se koreni primerno osušijo. V tem mesecu mora biti krompirj spravljene. Ze ob spravljanju krompirja moramo odbirati zdrave, srednje-debele gomolje, katero bomo uporabili za seme.

Na travniku: Kosimo še zadnjo otavo. Začnimo z jesenskim gnojenjem travni- kov. Za gnojenje uporabimo dobro po- stani hlevski gnoj ob dodatku umetnih gnojil. Na travnikih, ki so bili že prej- snja leta dobro pognojeni s hlevskim gnojem, lahko uporabimo tudi samo umet- na gnojila. Od umetnih gnojil uporabimo 3,5 — 4 stote na hektar kalijevih gnojil, 5 — 6 stotov na hektar Thomasove žlindre in 2 — 3 stote na hektar apnenega cijanamida ali amonsulfata. Opozarjamo, da so te količine navedene samo za orientacijo, ker se moramo zavedati, da vsi travniki nimajo enakih zahtev.

V vinogradu: Zaznamujemo najboljše trte, od katerih bomo rezali cepiče. Tudi sladorodne trte bomo zaznamovali zato, da jih bomo precepili ali izločili. S trga- njem ne smemo začeti, dokler grozdje popolnoma ne dozori. Pri pobiranju slabo dozorelega grozdja imamo dvojno škodo: a) nižjo alkoholno stopnjo in slabši bu- ket vina; b) pridelek se z lahkoto kvari. Klet in posode moramo dobro očistiti, ker je snaga pogoj za uspešno kletarstvo.

Sadno drevje: Trgamo le dozorelo sa- dje. Crvivo sadje pobiramo in zažigamo ali uporabljamo za krmljenje. Prekoplamo kolobarje okoli sadnih dreves.

V vrtu: Sadimo endivijo, sejemo pe-

teršilj, spinačo, matavilček, radič, solato berivko. Sejemo in sadimo v prisojne za- ščitene lege. Da podaljšamo rodnost jajčevcev, paradiznikov in drugih rastlin jih zalivamo z 1% raztopino apnenega nitrata.

Za dobro voljo

Očka je na potovanju, medtem pa so pri hiši dobili majhnega fantka. Potletni sestrici je bil bratec zelo všeč. «Dobro da smo ga dobili zdaj, ko očka ni doma. On bi te kar naprej pregovorjal: Bomo že kasneje, ko bo več denarja pri hiši ».

Učiteljica razlaga o starih Ger- manih, da so si hrano pridobivali v glavnem z lovom in ribolovom. Na to je pripomnila učenka Breda:

«Ja, če so bili taki lovci kot naš ata, potem ni čudno, če so izumrli ».

- Kaj pa rišeš lepega, Jurček?
- Metki, pišem, da jo imam rad.
- Saj še ne znaš pisati.
- Nič zato, mama, saj Metka še ne zna brati.

JOSIP JURČIČ

SLOVENSKI
JANJAČAR

25. «Stoj, pritepuh, ne bodeš ga ne,» zagri- mi krepak kmečki mož, vzdigne motiko in go- tvo bi bil ciganu črepinjo razklal, ko ne bi ta naglo ko maček odskočil. Starec, ki je slonel ob palici, jel je na pomaganje klicati; vendar ci- ganje naglo poskačejo s konj in oba kmeta sta ležala pri tej priči prebodena in krvava na tleh. Se se je prikazal kak možiček, toda videvši da je sam — skril se je i on.

26. Samol posadi fantiča na konja, usede se zanj in, preden je človek vedel, odjahali so b'li cigani naglo kot strela. Oče Bernard ome- dili. Vaščani so se zdaj šele zbirali, eni so pri- leteli s polja, eni iz hiš, eni so strelili, eni so molili, nobeden ni vedel, kam bi se dejal; in preden so se zmenili, da bi bilo dobro v grad to grozovito novico naznaniti, bili so ciganje lahko že za deveto goro.

27. Nazadnje vendar teko kakovi trije na grad Kozjak in vpiljejo, da so ciganje dva kmeta ubili in gospodiča Jurija na konja posadili in odpeljali. Peter se je delal osupnjeneega, hlapec Ožbe pa brž zdravi hlapce na konje, da bi jo udrla za cigani. Zdaj se Peter domisli, da bode tudi on šel; zapove torej, naj še njega počakajo. Sonce je že zahajalo, ko je z gradu divjalo krdelo hlap- cev za cigani.

28. Pa kmetje, ki so gledali za njimi, videli so precej, da so že pri gozdu po napačnem potu zavili. «Na levo! Na levo!» kričali so sicer, ali kdo bi jih bil slisal tako daleč. Sele proti večeru drugega dne se je vrnil Peter s hlapci na grad praznih rok. Peter delal se je grozno skrbnega in, ker ga ljudje niso poz- nali, bili so res toliko neumni, da so ga imeli za neutolažljivega.

Narisal:

M. BATISTA

BELLEZZE INVIDIABILI NELLA VALLE DEI PESCHI

RODDA E DINTORNI OFFRONO DEI SCENARI RARI E MERAVIGLIOSI

Nel Comune di Pulfero ci sono valli e convalle di particolare bellezza e suggestione - Il turismo qui dovrebbe trovare il coraggio di affermarsi con la sistemazione della rete stradale e la creazione di ritrovi alpini e di una industria alberghiera - Le pesche, rinomate in tutto il mondo, sono dovute alla perspicacia e alla passione per le piante di don Peter Podreka

Giornata « agostana » per il suo calore e per la sua afa. In vettura era un eroismo farcela.

Ci siamo mossi da Tiglio che in effetti è la porta della Val Natisone; ed è appunto da Tiglio che i sensi cominciano ad agitarsi per le forti emozioni suscitate dal meraviglioso paesaggio.

Infatti il colpo d'occhio è meraviglioso: acqua, verde, monti tutto ci circonda. Eccoli in territorio del Comune di Pulfero, e la sua prima sentinella è Brischis, seria, pulita e assai aggiornata edilmente, tagliata a metà dall'asfaltata statale.

E' appunto a Brischis che abbandoniamo la strada statale per tagliare a destra e salire verso Rodda Bassa e Rodda Alta, una frazione che conta all'incirca venti borgate e borgatelle, tra cui Zajci (Zèiaz), Domenezi (Domenis), Bizonta (Bison-ta), Brokjana (Brocchiana), Kranjci (Crán-zove), Pokovac (Pocovaz), Lahove (Lahove), Klavora (Clavora), Osijak (Ossiach), Butera (Buttera), Pri Cerkvi, Tomaz (Tuómaz) Sturam (Sturam), Vodnjak (Uòd-gnach), Skubini (Scubina) e Orehovje; tutte borgate e borgatelle collegate tra di loro più o meno alla buona, con strade e straducole cioè discutibili e a volte impossibili, ma comunque collegate. L'unica a rimanere completamente isolata è la borgata di Orehovje. Ciò nondimeno tutti gli abitanti di dette borgate e borgatelle, dalle più vicine alle più lontane, se vogliono recarsi a Cividale o a Udine devono scendere a Brischis per prendere l'autocorriera. E l'inconveniente, in conseguenza appunto del pessimo fondo stradale, non è di poco conto.

La strada per Rodda, lo diciamo subito, è stretta e sassosa. Un vero calvario per chi si vuole avventurare con l'automobile.

Vi è, per compenso, una continua visione panoramica di grande effetto per il verde intenso che ammantava i monti che proteggono la valle, per la lussureggiante vegetazione e per i frutteti che qui e là sembrano sfidare la vostra ammirazione.

Si sale a serpentina, o a tornanti se meglio vi piace, e talvolta vi trovate col fiato mozzo perchè in una svolta avete l'impressione di compiere un volo fino all'aldilà.

Prevalgono, tra le piante da frutto (i filari di viti — clinto e americana — sono molto rari) e s'impongono i peschi; pesche che vanno famose in tutto il mondo per la loro squisitezza. Si tratta di pesche eccezionali in quanto la conca di Rodda sembra l'unica atta a produrre una qualità di frutto così succoso ed eccellente. E qui è bene ricordare che a introdurre la produzione del pesco quassù, è in particolare a Zajci che è una delle prime borgatelle che incontriamo e che è l'unica a far bella mostra di sé di una antenna televisiva, è stato il non mai dimenticato e benemerito reverendo don Peter Podreka, parroco del paese, nato nel 1822 e morto tra il generale compianto nel 1889 e che a suo tempo fu membro stimatissimo dell'Accademia Agraria di Udine. Egli è sepolto nel cimitero di Rodda di Sopra e l'iscrizione nella sua lapide è in sloveno: segno questo del grande amore che Egli nutriva per la sua terra e per la sua lingua. Don Peter Podreka, che è anche stato un apprezzato rimatore di versi (la famosa poesia « Slovenija in njena hčerka na Beneškem » è sua) e che fu maestro di quel grande ingegno nostro che risponde al nome di Ivan Trinko, aveva importato la qualità del pesco dall'Ungheria circa un secolo fa, come ci hanno assicurato i pochi vecchi del paese.

Abbastanza numerose anche le piante da pero. Mentre saliamo la strada si fa sempre sconnessa e pericolosa. D'inverno, ci hanno detto, con la neve queste strade sono un disastro e di una pericolosità senza limiti; e così quando piove e peggio quando c'è nubifragio: è proprio il momento, ci sembra, di porvi mano per eliminare tale disastroso inconveniente. Eccoli nella borgata di Domenis. Ha poche case ma dispone di ben due osterie e della solita fontanella al centro dell'abitato. Le abitazioni presentano sempre, o quasi, la stessa fisionomia rassegnata e melanconica.

Ci ha stupito l'assenza di persone sia lungo la strada che lungo le vie degli abitati. « Sono quasi tutti emigrati — ci hanno detto e ridetto — e qui non sono rimasti che le donne, i vecchi e i bambini ».

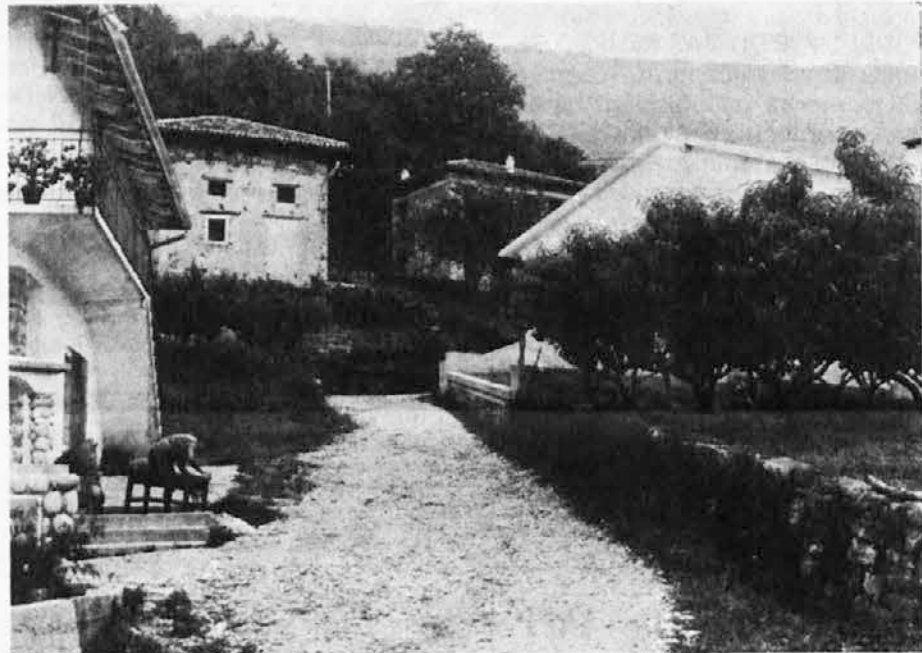
« E' il destino di quasi tutti noi ». Un destino, aggiungiamo noi, veramente poco invidiabile. Ma cambierà, pensiamo; specie ora che è in funzione la Regione. Ma quando le autorità responsabili cominceranno a pensare sul serio a queste popolazioni ed a questi territori? Qui sta il rebus.

Pertanto anche a Domenis le abitazioni hanno sempre la stessa fisionomia: ne sono anche di crollanti e di inabitabili. Qualcuna è nuova e qualcuna risulta sistemata.

Quello che commuove di più sono i

Salendo da Brischis, dopo aver lasciato la statale, il benvenuto lo dà volentieri e molto cortesemente la borgatella di Zejaz le cui case, anche le più decrepite, ostentano vasi e piante di delicati fiori

Rodda Bassa è la borgata edilmente più ammodernata. Sulla sinistra uno squarcio della latteria con ballatoio in ferro fiorito e sulla destra il tetto della nuova scuola coperta da meravigliosi peschi

fiori. Infatti vasi di fiori di ogni tipo e colore e sempreverdi, in queste borgate dall'aria medioevale, se ne vedono un po' dappertutto. Primeggiano le ortensie, simbolo di opulenza e di grazia.

Con fatica raggiungiamo Krancovi che, sulla sinistra della strada, presenta il nuovo fabbricato della latteria e sulla destra una scuola pure costruita di recente. Il

primo fabbricato presenta un ballatoio al primo piano tutto adorno di vasi di fiori. La latteria lavora giornalmente circa sette quintali di latte.

Non è a dire che dovunque lo spopolamento risulta notevole per difetto di risorse locali, e in buona parte anche per il poco interessamento delle autorità. Quassù si vendono soltanto pesche, me-

no pere e meno ancora mele e susine. E dire che la zona ben si presterebbe a produrre prodotti in maggior misura. Bisognerebbe soltanto rinnovare e aggiornare i metodi di coltivazione nonché organizzare convenientemente i commerci.

A Kranjci, cento metri a est della scuola cui abbiamo accennato sopra, è in via di costruzione una stalla sociale che è ben protetta dai massicci monti che la circondano. Le famiglie che finora hanno dato la loro adesione sono sedici ma non è da escludere che tale cifra aumenterà via via notevolmente una volta conosciuta l'importanza dell'istituzione che è a forma prettamente cooperativa.

Ancora panorami, fresco e verde ed eccoci a Rodda Bassa che si trova abbastanza in sesto: infatti accanto alle vecchie cadenti costruzioni è sorto qualche nuovo fabbricato intonato ai tempi moderni.

Poi su a Rodda Alta. Salendo incontriamo una donna, anzi l'unica donna, con il fazzoletto fiorito in testa, che trasporta oggetti sulle spalle.

Rodda Alta è la più elegante, diremo così, delle borgate. A nord della strada, di fronte ad un largo spiazzo che a sud fa da anticamera alla rinnovata e bella chiesa, vi è un modesto monumento dedicato a tutti i caduti del paese.

Dalla chiesa, per rampe di larghi scalini di pietra, si scende fino al cimitero: piccolo, modesto ma abbastanza ben tenuto. Sulla sinistra e all'esterno della porta della cappella mortuaria, dal fondo in pietra sconnessa e che praticamente serve a deposito di corone e di altri oggetti, vi è una lapide che ricorda il cappellano don Giuseppe Bianchini, e sulla destra della porta è infissa un'altra lapide, con una fotografia scolorita e con l'epigrafe scolpita in sloveno, dedicata alla memoria in don Peter Podreka, il cui nome abbiamo già accennato in precedenza, e che dice:

TUKAJ
V MIRU GOSPODOVEM POČIVA
C. G. PETER PODREKA
IZGLEDEN DUHOVNIK
ISKREN SLOVENEK
PRAVI PRIJATELJ LJUDSTVU
KI PO NJEM
HVALEŽNO ZALUJE

Tornando a Rodda Alta, va detto che sia la parte sud che quella a nord risentono del tempo e delle consuetudini e che in conseguenza accanto a qualcosa di rammodernato esistono case pericolanti, letamai scoperti e ballatoi da provocare le vertigini.

Sulla via del ritorno, oltre al solito meraviglioso scenario panoramico ed alle emozioni provocate dall'incedere su una strada tutta curve e sobbalzi, ci ha colpito, sull'altro versante a mezza costa del monte, la visione di Mersino del quale ci interessiamo prossimamente anche perchè ci è stato confermato che in quel territorio si trovano realmente delle grotte passibili di sfruttamento ai fini turistici.

Un secolo fa il Friuli si sganciava dall'Austria

Il 26 luglio u.s. Udine ha celebrato, con particolari manifestazioni, il centenario dell'entrata in città delle truppe italiane.

Quel giorno, un secolo fa, ha anche segnato praticamente, prima cioè della firma dei trattati ufficiali, il passaggio del territorio della Provincia di Udine — Slavia Friulana e Val Resia comprese — dall'Amministrazione dello Stato asburgico a quella di Casa Savoia.

Dell'avvenimento noi ci siamo occupati più di una volta nel corso di quest'anno; e ce ne occupiamo, sia pure brevemente, anche oggi.

Ed entriamo subito nel vivo dell'avvenimento tornandoci a chiedere nuovamente che cosa ha rappresentato per la Slavia Friulana e per la Val Resia il distacco, o sganciamento, dall'impero asburgico ed il conseguente inserimento, politico e amministrativo, nel territorio italiano.

In realtà, riguardando l'avvenimento dal punto di vista dell'interesse patrio della Slavia Friulana e della Val Resia, non si può certo affermare che tale passaggio di potere politico e territoriale abbia migliorato la situazione delle due suddette zone, che anzi da quel momento cominciarono ad essere soggette ad una campagna offensiva che ha avuto come pioniere un noto giornalista conservatore friulano.

Sostanzialmente, quindi, per quanto riguardava la comunità slovena del Friuli, l'essere passata nel 1866 alle dipendenze di Roma (vi fu, è vero, anche il referendum), altro non ha costituito si può dire, che un cambiamento in peggio.

In peggio in quanto benchè il Governo asburgico abbia privato la Slavia Friulana di quell'autonomia cui godeva sotto la Repubblica di Venezia, in parte almeno conservò certe libertà.

Bisogna ricordare che durante la campagna propagandistica per il Plebiscito del 1866, rumorosamente sostenuta dagli assertori della dinastia di Casa Savoia, alla minoranza etnica della Provincia di Udine era stato abbondantemente promesso, anzi meglio assicurato, il ripristino di quei diritti e di quell'autonomia cui aveva goduto in precedenza ed in particolare sotto i Dogi, epoca in cui era del tutto libera e protetta l'attività dei « Parlamenti » popolari di San Giovanni d'Antro e di Merso, parlamenti che si tenevano all'aperto ed al cospetto dell'intera popolazione e dei quali spesso ne abbiamo parlato.

E' perciò naturale, ci sembra, che oggi ci si debba chiedere come mai, dopo il distacco dal territorio dell'impero asburgico ed il conseguente passaggio al territorio di S.M. il Re d'Italia, i nuovi padroni non abbiano pensato a tener fede alle promesse fatte, e particolarmente a quella più importante di provvedere alla tutela e alla difesa dei diritti della Comunità Slovena che nella Provincia di Udine conta ben quarantamila individui; ed a questo punto ben si può affermare come al posto delle promesse sia stato dato il « via » ad una campagna intesa ad eliminare in tutti i modi le radici storiche, tecniche e culturali, della Comunità stessa.

Si è cercato, cioè, di snazionalizzare, e spesso anche con una propaganda falsa, volgare e irriverente, e perciò odiosa; un'opera fattasi più intensa, aspra e vergognosa durante la dittatura fascista e che purtroppo è continuata, e continua, dopo la fine della seconda guerra mondiale, con la sola differenza che quest'opera veniva, e viene, chiamata di « assimilazione ».

Appunto per quanto sopra, è da ritenere che nella Slavia Friulana e nella Val Resia non si è voluto mai provvedere per l'insegnamento scolastico nella lingua materna, né a fornire la necessaria assistenza tecnica e finanziaria e più che tutto a non voler riconoscere ufficialmente l'esistenza di una vera e propria Comunità slovena nella Provincia di Udine.

Si è giunti perfino a proibire — il fascismo — di dare nomi sloveni ai figli, alle vie ed ai monumenti, contribuendo in tal modo a soffocare, e quindi offendere, maggiormente i sentimenti di quelle popolazioni. E, si noti bene, la legge in proposito è ancora in vigore! Per la verità circa i nomi dei figli si sta ora discutendo al Parlamento italiano.

C'è dunque da rallegrarsi per il cambio di padrone avvenuto un secolo fa? Non sembra.

A questo punto ci sia permesso rammentare — dopo aver steso pietosamente un velo sul passato che non torna certo ad onore dei governanti di ogni tempo — agli organi responsabili,

DA
ROMA
A
MONTREAL

con coincidenze immediate
per le maggiori città
del

CA
NA
DA

voli diretti trisettimanali
tariffe ridotte per emigranti

VOLATE
Canadian
Pacific

deliberativi ed esecutivi, della Repubblica italiana (fondata sul lavoro e nata dalla Resistenza cui tanto hanno contribuito, con sacrifici di ogni genere e versamento di sangue le popolazioni della Slavia Friulana e della Val Resia) ed a quelli della Regione Friuli-Venezia Giulia che la Costituzione (e in subordine l'articolo 3 dello Statuto regionale) parla chiaro a proposito delle minoranze etniche e linguistiche e dei loro diritti che la legge deve tutelare e difendere.

Ed è precisamente per quanto sancito dalla Costituzione che ancora una volta le popolazioni della Slavia Friulana e della Val Resia, dopo cent'anni di vita lealmente ed operosamente spesa nelle terre tanto amate, chiedono con dignitosa fierezza ma a gran voce, che finalmente venga riconosciuta ufficialmente e legalmente l'esistenza della Comunità etnica e linguistica slovena della Provincia di Udine e, beninteso, come tale difesa è tutelata in ogni suo diritto.

Con tale riconoscimento non solo si renderebbe omaggio alla verità delle cose e si frenerebbe l'impeto sciovinstista di quanti vorrebbero « assimilare » le popolazioni della Slavia Friulana e della Val Resia, ma nel contempo si compierebbe doveroso atto di riparazione per quanto, da un secolo a questa parte, queste leali popolazioni hanno sofferto e tribolato; e molte volte, bisogna dirlo, anche a causa di elementi fanatici e irresponsabili.